

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Právnická fakulta
Katedra teorie práva a právních dějin

Eva Benčajová

Ústavní vývoj Výmarské republiky

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Eduard Vlček, CSc.

OLOMOUC 2009

Já, níže podepsaná Eva Benčajová, autorka diplomové práce na téma Ústavní vývoj Výmarské republiky, která je literárním dílem ve smyslu zákona č. 121/2000 Sb., dávám tímto jako subjekt údajů svůj souhlas ve smyslu § 4 písm. e) zákona 121/2000 Sb., správci:

Univerzita Palackého v Olomouci, Křížkovského 8, 771 47 Olomouc, Česká republika

ke zpracování osobních údajů v rozsahu: jméno a příjmení v katalogích a informačních systémech UP, a to včetně neadresného zpřístupnění pomocí metod dálkového přístupu. Údaje mohou být takto zpřístupněny uživatelům služeb Univerzity Palackého. Realizaci zpřístupnění zajišťuje ke dni tohoto prohlášení vnitřní složka UP, která se nazývá Informační centrum UP.

Souhlas se poskytuje na dobu ochrany autorského díla dle zákona č. 121/2000 Sb.

Prohlašuji, že moje výše uvedené osobní údaje jsou pravdivé.

Prohlašuji tímto, že jsem diplomovou práci na téma Ústavní vývoj Výmarské republiky zpracovala sama, pouze s využitím pramenů v práci uvedených.

V Olomouci dne 21. ledna 2009

.....
Eva Benčajová

Poděkování

Děkuji panu prof. JUDr. Eduardu Vlčkovi, CSc. za připomínky, podněty a odborné vedení při zpracování diplomové práce.

Obsah

Obsah	4
1. Úvod	5
2. Zrod Německé republiky	7
2.1. Ústava z roku 1871	7
2.1.1. Císař	8
2.1.2. Říšský kancléř	8
2.1.3. Spolková rada	9
2.1.4. Říšský sněm	9
2.2. Příčiny a průběh 1. světové války	10
2.3. Revoluce v letech 1918 a 1919	12
3. Stranický systém	18
3.1. Německá sociálně-demokratická strana SPD	18
3.2. Německá demokratická strana DDP	19
3.3. Centrum	20
3.4. Nezávislá národní lidová strana DNVP	20
3.5. Německá lidová strana DVP	21
3.6. Německá národně-socialistická dělnická strana NSDAP	21
3.7. Další strany	22
4. Ústava Výmarské republiky	24
4.1. Vznik Výmarské ústavy	24
4.2. Výmarská ústava	25
4.3. Moc zákonodárná	27
4.4. Říšský sněm – Reichstag	29
4.5. Říšská rada – Reichsrat	32
4.4. Moc výkonná	34
4.4.1. Říšský prezident – Reichspräsident	34
4.4.2. Říšská vláda – Reichsregierung	38
4.4.3. Říšská správa	39
4.5. Moc soudní	39
4.6. Základní práva a povinnosti	40
5. Výmarská republika v letech 1930 – 1933	45
5.1. Smlouva z Versailles	45
5.2. Podmínky mírové smlouvy	46
5.3. Kappův puč	47
5.4. Rapallo	49
5.5. Obsazení Porúří	49
5.6. Puč Adolfa Hitlera	50
5.6. Další politický vývoj	51
5.6.1. Dawesův plán	51
5.6.2. Youngův plán	52
5.6.3. Paul von Hindenburg	52
6. Likvidace systému Výmarské republiky	54
6.1. Hospodářská krize	54
6.2. Vzestup NSDAP a konec výmarské demokracie	55
7. Závěr	58
8. Literatura	60

1. Úvod

Ve své diplomové práci se budu zabývat Výmarskou republikou v období od jejího vzniku v roce 1918 až do jejího zániku roku 1933. Toto období patří k velmi zajímavým a velmi probíraným tématům.

Výmarská republika je částí historie Německa, kdy se monarchie přeměnila v republiku, která byla ovšem nakonec ovládnuta nacisty. Byl to vlastně první pokus o vytvoření demokracie na území Německa. Před první světovou válkou bychom v Evropě našli pouze tři státy s republikánským zřízením, a to Francii, Portugalsko a Švýcarsko. Po skončení války již existovalo 15 republik. Ty však nebyly dost silné, a proto se v řadě z nich dostali k moci diktátoři či fašisté.¹ Stejný osud potkal i Výmarskou republiku. Po 14 letech zanikla a moc převzal Adolf Hitler. Proč se tak stalo, je jednou z věcí, o které bude pojednávat má práce.

Výmarská republika nebyla výsledkem revoluce, ale spíše jediné řešení, jak opět dosáhnout míru. Ostatní státy totiž odmítaly jednat s císařem Německa a jeho představiteli, a tak dostala prostor nová forma vlády a nově vznikající demokratické strany.

Důležitou roli hrála v tomto období Výmarská ústava, která však byla často napadána, neboť nedokázala ochránit Výmarskou republiku před nástupem radikální politické strany NSDAP v čele s Adolfem Hitlerem. Otázkou je, zda-li by to vůbec nějaká jiná ústava dokázala. Jak se ale dozvíme v následujících kapitolách, mohla i zdánlivá maličkost změnit osud Německa a celých dějin.

¹ např. v Itálii Benito Mussolini, ve Španělsku Miguel Primo de Rivera, v Řecku Ioannis Metaxas, v Bulharsku Boris III. nebo v Portugalsku Antonio de Oliveira Salazar

Dalším historicky důležitým dokumentem, kterým se budu zabývat, je Versailleská smlouva, jinak také nazývaná Versailleský diktát. Ta velmi ovlivnila vývoj v Německu a smýšlení jeho obyvatel.

Historicky je toto období členěno na tři úseky. První úsek zahrnuje vznik Výmarské republiky, nepokoje, vzpoury a puče, hrozící vyústěním v občanskou válku. Vypuknutím bojů v Porúří první etapa končí. Druhý úsek je charakterizován stabilizací a uklidněním, hospodářství se začalo pomalu zotavovat. Poslední úsek je obdobím velké hospodářské krize a hlavně jejích důsledků, projevujících se zklamáním lidí, vyčerpaností, přibývá nezaměstnaných. Nastává období, kdy se začínají ve Výmarské republice prosazovat radikální strany.

V této práci se budu podrobněji zabývat jednotlivými historickými úseky vzniku, vývoje a posléze i konce Výmarské republiky. Nejprve se budu věnovat zrodu Německé republiky, důvodům které vedly k jejímu vzniku a jeho okolnostmi. Dále se pokusím přiblížit stranický systém Výmarské republiky, politické spektrum a jeho zakotvení v ústavě. V neposlední řadě se budu zabývat strukturou a obsahem Výmarské ústavy. Nakonec budu hovořit o vývoji Výmarské republiky a o jejím zániku.

Ke zpracování použiji tzv. historickou metodu zkoumání, která sleduje vývoj určité historické události, případně srovnává rozdílné historické období.

2. Zrod Německé republiky

2.1. Ústava z roku 1871

Ústava byla přijata říšským sněmem dne 16. 4. 1871. Až na malé změny v podstatě odpovídá ústavě Severoněmeckého spolku, která nahradila mezinárodní smlouvu uzavřenou Pruskem a státy severně od Mohanu, a která byla později rozšířena o další německé státy. Nová ústava upravovala vztahy mezi zúčastněnými – nyní spolkovými státy a organizací moci zákonodárné, výkonné a soudní. *Pravomoci v oblasti moci zákonodárné, výkonné a soudní se z vůle členských států dělily mezi říšské a zemské orgány v poměru příznivém pro spolkové země.*² Spojila tím Prusko s ostatními státy a tím dala základ k vytvoření velmi silné a pevné říšské moci.

Ústava začíná preambulí, kde si můžeme všimnout, že narozdíl od pozdější Výmarské ústavy, Německou říši zakládají knížata a ne lid. *Jeho veličenstvo král Pruský jménem Severoněmeckého spolku, jeho Veličenstvo král Bavorský, jeho Veličenstvo král Württemberský, jeho královská výsost velkovévoda Bádenský a jeho královská výsost velkovévoda Hesenský i za přilehlé části velkovévodství Hesenského položeného jižně od Mohanu, uzavírají věčný svazek k ochraně spolkového území a se společně platícím právem, stejně jako k péči o dobro německého národa.*³

Ústava byla rozčleněna do následujících čtrnácti oddílů:

1. Spolkové území
2. Říšské zákonodárství
3. Spolková rada
4. Prezidium

² srov. Vojáček, L., Schelle K. a kol. 1999. Právní dějiny 2, Státy západní Evropy a USA. Brno: Masarykova univerzita, str.91

³ Reichsgesetzblatt 1871, str. 63

5. Říšský sněm
6. Obchodní a celní záležitosti
7. Dráha
8. Poštovní a telegrafní záležitosti
9. Námořnictvo a mořeplavba
10. Konzulární záležitosti
11. Říšské válečné záležitosti
12. Říšské finance
13. Řešení sporů a trestní ustanovení
14. Obecná ustanovení

Hlavními orgány byl Říšský sněm (Reichstag), Spolková rada (Bundesrat); Říše byla reprezentována císařem, který jmenoval říšského kancléře. *Pruské vedoucí postavení zůstalo zachováno, císař – zároveň pruský král – předsedal Spolkové radě, Bismarck zůstal říšským kancléřem, pruským ministerským předsedou a ministrem zahraničí.*⁴

2.1.1. Císař

Oprávnění, která byla císaři udělena, jsou vyjmenována ve článku 11 Ústavy. Císař reprezentoval říši navenek, uzavíral smlouvy, jednal s okolními státy, vyhlašoval válku a uzavíral mír. Dohlížel na provádění zákonů, jmenoval úředníky a říšského kancléře. Císař byl vázán ke spolupráci se Spolkovou radou.

2.1.2. Říšský kancléř

Říšským kancléřem byl, jak už jsem zmínila výše, ministerský předseda Pruska Otto von Bismarck. Byl jmenován císařem a spolupodepisoval císařova nařízení a

⁴ srov. Müller, H., Krieger, K. F., Vollrath, H. 1995. Dějiny Německa. Praha: Nakladatelství lidových novin, str. 105

závazná ustanovení. Podpis ministerského předsedy byl podmínkou platnosti zákonů a také tím přebíral odpovědnost. Říšský kancléř byl jmenován císařem. Císař jej vybíral výhradně dle svého uvážení bez ohledu na názor členů Spolkového sněmu, a proto si císař vybíral pro sebe nejvhodnější kandidáty.

2.1.3. Spolková rada

Spolková rada byla nejvýše postaveným zákonodárným říšským orgánem. Měla 58 členů, kteří rozhodovali o předlohách zákonů a dohlížela na jejich provádění. Spolková rada se členila na podvýbory ustanovené v článku 8. Ústavy. Mezi další její činnost patřilo např. řešení sporů mezi jednotlivými státy.

2.1.4. Říšský sněm

Říšský sněm byl jednokomorový orgán s 397 poslanci, volenými ve všeobecných, přímých a tajných volbách zprvu na tři roky, později na pět let. Jeho hlavní funkcí bylo zákonodárství, neměl ale rozhodovací funkce. Mohl být rozpuštěn císařem nebo Spolkovou radou, která měla císařův souhlas.

Zákony schválené na říšské úrovni měly přednost před zákony jednotlivých zemí. Existovaly oblasti všeobecného zájmu a důležitosti, do kterých jednotlivé země neměly právo zasahovat a které upravovala pouze Říše (patří sem záležitosti týkající se armády, celnictví, poštovní a telegrafní oblast). V ostatních oblastech si mohly země své záležitosti upravovat podle sebe, a to i v oblastech, které nebyly upraveny Říší.

Po vypuknutí první světové války přišel ihned na řadu článek 68 Ústavy, podle kterého byl v Říši vyhlášen válečný stav. Veškerá výkonná moc přešla na

velitele armády. Mocenské pravomoci byly na straně armády (například náčelník hlavního štábu von Hindenburg požadoval, aby se jakákoliv politika podřídila potřebám armády). K realizaci opatření válečného stavu byl určen pruský zákon o stavu obležení z 4. 6. 1851. *Byl zjednodušen legislativní proces, zákonem byla svěřena Spolkové radě pravomoc nařizovat během války taková zákonná opatření, která se ukáží býti nezbytnými k nápravě hospodářské újmy.*⁵

2.2. Příčiny a průběh 1. světové války

Přelom století je obdobím tzv. imperialismu, kdy spory mezi státy pramenily zejména z úsilí získat zámořské kolonie. Mezi evropské velmoci patřila Velká Británie, Francie, Německá říše, Rusko, mimo Evropu to byly Spojené státy a Japonsko. Nemalý vliv mělo i Rakousko-Uhersko a Itálie.

Ovzduší bylo nabito nacionalismem, mezi státy panovala rivalita: *britsko-německé námořní soupeření, francouzsko-německý spor o Alsasko-Lotrinsko a ruský expanzionismus směrem k strategicky významným mořským úžinám.*⁶ Nepřátelské postoje, napětí a protikladné zájmy vedly k tomu, že roku 1879 uzavřelo Německo dohodu s Rakousko-Uherskem, ke které se v roce 1882 přidala Itálie. Tím zúčastněné státy vytvořily tzv. Trojspolek.

V roce 1893 uzavřela Francie smlouvu o spojení s Ruskem. V roce 1904 vznikla tzv. „srdečná dohoda“ mezi Francií a Anglií, ve které mimo vyřešení koloniálních otázek položili základ budoucímu spojení Francie – Anglie – Rusko. Spojenecká

⁵ srov. Fenske, H. 1993. Deutsche Verfassungsgeschichte: vom Norddeutschen Bund bis Heute, Berlin: Broschier, str. 30

⁶ srov. Čornej P., Bělina, P. a kol. 2002. Dějiny evropské civilizace. Praha: Paseka, str.184

smlouva Dohoda nebo také Trojdohoda mezi těmito mocnostmi byla uzavřena 31. srpna 1907 a byla vlastně reakcí na vznik Trojspolku.

I. světová válka byla rozpoutána dne 28. června 1914 atentátem na následníka rakousko-uherského trůnu Františka-Ferdinanda d'Este a jeho manželku v Sarajevu. Rakousko-Uhersko podporováno Německem vyhlásilo 26. července 1914 Srbsku válku. O pár dní později vyhlásilo silně motivované Německo válku Rusku, s tím, že německý plán počítal s „bleskovým“ vítězstvím na západní frontě a poté s poražením Ruska. Tato německá taktika byla vypracována generálem Alfredem von Schlieffenem pod názvem Schlieffenův plán. Plán ale nevyšel. V bitvě na Marně byl postup německých vojsk zastaven a válka se proměnila ve „válku zákopovou“. Postupně se ukazovalo, že Dohoda je na tom lépe co se hospodářských, technických a lidských zdrojů týče. V únoru 1915 vyhlásilo Německo otevřenou ponorkovou válku, která se nezaměřovala pouze na vojenské lodě, ale také na civilní plavidla. To vyprovokovalo ke vstupu do války zámořskou velmoc - USA.

Když Rusko uzavřelo brestlitevský mír s Německem, soustředily se boje na západní frontu. Němci doufali, že tato rozsáhlá ofenziva rozhodne válku v jejich prospěch ještě před příchodem Američanů. To se ale nestalo. Němci se dostali až k řece Marně, ale britský protiútok je zatlačil zpět do výchozích pozic. Bylo jasné, že válku již nelze vyhrát. Německé velení muselo uznat porážku, avšak generál Ludendorff ji nechtěl vzít na svá bedra, a tak požadoval od politiků uzavření příměří, což by znamenalo, že zodpovědnost za skončení války a její pozdější důsledky ponesou politikové a ne velení vojsk.

Státy Dohody ovšem nechtěly jednat o příměří s císařskými pohlaváry, ale s politiky, kteří jsou opravdovými zástupci lidu. Aby se vyhovělo požadavkům států Dohody, bylo zrušeno trojtřídní volební právo a následně schváleny ústavní změny známé pod pojmem Říjnová ústava. Tento zákon o změně ústavy z 28. 10. 1918 např. ukládal, že k vyhlášení války stejně jako k uzavření míru je potřeba souhlasu říšského sněmu. Další ustanovení činilo kancléře zodpovědným za všechna politická jednání císaře a za vedení svého úřadu Spolkové radě říšského sněmu. Přijetím Říjnové ústavy došlo ještě před koncem monarchie k jejímu přechodu od konstituční monarchie k parlamentnímu zřízení. 11. listopadu 1918 bylo ve francouzském Compeigne podepsáno příměří.

2.3. Revoluce v letech 1918 a 1919

V čele německého námořnictva stáli admirál Scheer a admirál Fothé, kteří se s blížícím koncem války nemohli smířit. Rozhodli se ještě naposledy vyrazit do boje proti anglické flotile a tím zviditelnit námořnictvo. Dalo by se to označit za vzpuru admirálů, protože ani případné vítězství by na výsledku války nic nezměnilo. *Akce byla z vojenského hlediska absurdní a bezvýhodná a byla by několik dnů před koncem války stála život asi 80 000 německých námořníků⁷.* Nicméně admirálové vydali rozkaz k postupnému shromažďování lodí, které měly 30. října vyplout do bitvy.

Špatně naladění a z dlouhých bojů unavení námořníci, s nimiž nebylo dobře zacházeno, vytušili, že jsou vysíláni do zbytečného boje na smrt a začalo docházet k neuposlechnutí rozkazů. V den vyplutí došlo

⁷ srov. Streisand, J. 1974. Německé dějiny. 1.vyd., Praha: Svoboda, str. 210

k otevřené vzpouře. *Z povstání námořníků v přístavních městech přeskočila revoluční jiskra do téměř všech německých měst.*⁸

Povstání dostalo všeobecný politický charakter a povstalci si začali klást požadavky, které se netýkaly pouze vojska, ale požadovali například také abdikaci císaře a konec monarchie. *Od 7. listopadu se dalo mluvit o revoluci šířící se ze severu do celého Německa.*⁹ Císař Vilém II. mezitím probíral možné řešení situace se svými generály. Doufal, že povstání ukončí pomocí armády. Říšský kancléř Max Bádenský, stejně jako generál Gröner si ale uvědomovali, že jediné možné řešení je abdikace císaře. Přes veškeré protesty a nátlak politiků se ale císař k abdikaci vyjádřil odmítavě.

9. listopad 1918 je dnem převratných událostí. Německo se stalo republikou. V tento den dělníci zahájili generální stávkou; Statisíce se jich shromáždilo do průvodů a vydali se na pochod do centra. Proto se Max Bádenský rozhodl zveřejnit prohlášení o císařově abdikaci, i když se to prozatím nezakládalo na pravdě. Zároveň také předal vládu do rukou předsedy SPD Friedricha Eberta. *Ebertovým cílem byla dohoda s Nezávislou sociálně-demokratickou stranou Německa (USPD), která se odtrhla od SPD během války o znovuoobnovení jednoty dělnického hnutí a o izolaci extrémně levicových skupin, jakou byl Svaz Spartakovců.*¹⁰

Zanedlouho poté se předseda SPD Philipp Scheidemann dozvěděl, že Karl Liebknecht z USPD (Nezávislé německé

⁸ srov. Müller, H. a kol. 2004. Dějiny Německa. 2.vyd., Praha: nakl. Lidové noviny, str. 231

⁹ srov. Moravcová Moravcová, D. 2006. Výmarská republika. 1.vyd., Praha: Karolinum, str.19

¹⁰ srov. Müller, H. a kol. 2004. Dějiny Německa. 2.vyd., Praha: nakl. Lidové noviny, str. 231

sociálně demokratické strany) hodlá vyhlásit socialistickou německou republiku. Aby ho předstihl, vyhlásil ihned z oken říšského sněmu republiku. Dvě hodiny poté vyhlásil Liebknecht Svobodnou Německou socialistickou republiku.

Následujícího dne se sešli zástupci SPD, USPD a Revolučních vedoucích¹¹ v cirkusu Busch, aby zde jednali o nové provizorní vládě pojmenované Rada pověřenců. Kromě Rady pověřenců, v jejímž čele stáli Ebert a Hugo Haase byla také zvolena Výkonná rada dělnických a vojenských rad. Ebert si zajistil vojenskou podporu pro případ útoku ze strany levicových radikálů, když oficiálně garantoval generálovi Gröenerovi autonomii vojenského velení.

Rada pověřenců zvedla všeobecné, rovné hlasovací právo a ustanovila, že toto volební právo mají i ženy.

V prosinci roku 1918 se konal říšský kongres dělnických a vojenských rad, který se shodl na tom, že volby do ústavodárného shromáždění se budou konat 19. 1. 1919. Po skončení kongresu se ale vztahy mezi radikály a sociální demokracií zhoršily. K vyvrcholení této situace došlo, když národní námořnická divize operující v Berlíně převzala Berlínský zámek spolu s další budovou – Marstallem a zřídila zde svůj štáb. Na zprávu, že musí příslušníci námořnické divize odejít z Berlína, zredukovat svůj počet na 600 mužů (tedy více jak o polovinu) a že jim nebude vyplacen žold, jež požadovali, zareagovali námořníci obsazením říšské kanceláře a zajetím vlády.

Ebert tedy povolal generála Grönera na pomoc. Na Štědrý den se uskutečnila bitva o Berlínský zámek. Námořníkům přišel na pomoc policejní prezident Emil

¹¹ Revoluční vedoucí byli většinou vedoucí pracovníci v továrnách, kteří veleli dobře organizované sestavě dělníků.

Eichhorn (člen USPD) spolu s jeho policejními složkami. Vláda tedy tuto bitvu prohrála a musela vyhovět požadavkům námořnické divize.

28. prosince 1918 vystoupili zástupci USPD Radu pověřenců a byli nahrazeni Gustavem Noskem a Rudolfem Wissellem. Současná situace způsobila rozpory v USPD a byla založena komunistická strana, v jejímž čele stanula Rosa Luxemburg a Karl Liebknecht. Emil Eichhorn byl sesazen ze svého postu. To vyprovokovalo představitele Nezávislé demokratické strany (USPD) a Komunistické strany Německa (KDP) k uspořádání demonstrace. Té se v hlavním městě zúčastnilo více než 500 tisíc lidí a mezi nimi Karl Liebknecht a Rosa Luxemburg. Demonstrantům se podařilo obsadit části centra a městské čtvrti, kde se tiskly známé deníky. Vláda demonstraci dokázala čelit a potlačit ji díky jednotkám Freikorpsu, což byli dobrovolníci, zejména bývalý vojáci¹². Byli to oni, kdo po potlačení povstání zatkli a poté zavraždili Karla Liebknechta a Rosu Luxemburg.

Další léta byla provázena mnohými stávkami a povstáními. Po volbách do Národního shromáždění, kdy byl ustanoven kabinet pod vedením Philippa Scheidemanna, vypukly boje a stávky téměř na celém území Německa. V Berlíně se Spartakovci pokusili využít generální stávky ke svržení vlády. V dubnu 1919 byla

¹² Srov. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Freikorps>: V německé Výmarské republice existovalo plno těchto aktivních polovojenských skupin. Mnoho německých veteránů, kteří nebyli schopni vrátit se do civilního života, se dalo do Freikorps, aby našli jistotu, kterou jim dával vojenský řád. Další se přidávali, aby mohli svrhnout rostoucí vliv komunismu či aby dosáhli jistého druhu odvety za prohranou válku. Značnou podporu našli u německého ministra obrany Gustava Noskeho, který je použil k násilnému rozdrčení Spartakovců. Útok proti tomuto marxistickému hnutí se neobešel bez protiprávních excesů, když byli zavražděni Karl Liebknecht a Rosa Luxemburgová. Byly také použity k rozvrácení Bavorské republiky rad v roce 1919. Existence Freikorps byla oficiálně ukončena na začátku roku 1920. Přesto se jejich členové v březnu 1920 účastnili Kappova puče, jehož cílem bylo svrhnout Výmarskou republiku.

dokonce stranou USPD vyhlášena Mnichovská republika rad, ta ale nevydrželo dlouho, protože Mnichov byl počátkem května dobyt nazpět.

Celková atmosféra doby byla tedy velmi revoluční, někteří občané stále nepřijali konec monarchie a prohru ve válce.

Nicméně plánované datum voleb do Národního shromáždění bylo dodrženo, a tak se 19. 1. 1919 konaly volby, na kterých měly poprvé v německé historii právo hlasovat i ženy. Věková hranice byla snížena na 20 let. Účast byla vysoká - 83% právoplatných voličů. Ve volbách zvítězila sociální demokracie (SPD) s 37,9% hlasů. Strana Centrum získala 19,7% hlasů, Německá demokratická strana (DDP) 18,5%. S nepřiliš dobrým výsledkem se musela smířit Nezávislá sociální demokracie (USPD), která obdržela pouze 7,6% hlasů. Do parlamentu se dále dostala Německá nacionálně lidová strana (DNVP) - 10,3% a Německá lidová strana - 4,4%. Vítězná strana SPD uzavřela koalici se stranou Centrum a s Německou demokratickou stranou a všechny tři strany dohromady měly více než 78% hlasů. Opozici vytvořili DNVP, DVP a USPD. Z celkového počtu poslanců připadlo 26 křesel na ženy.

6. 2. 1919 se v divadle města Výmar poprvé sešlo Národní shromáždění. Toto město nebylo vybráno náhodou. Situace v zemi a celková atmosféra byla dosti revoluční, proto se hledalo město, které by se dalo dobře ochránit a které bylo politicky stabilnější než například Berlín. Uvažovalo se o Vídni, Frankfurtu, Bambergu, Bayreuthu, Erfurtu, Jeně, Norimberku a Výmaru, který byl nakonec ze všech měst nejvhodnější díky své poloze, infrastruktuře, velkému divadlu pro zasedání a i své historii. Výmar také odkazoval na

humanistickou tradici, protože zde žili Goethe, Schiller nebo Liszt.

Národní shromáždění mělo v plánu přijetí nové ústavy, ale také podpis Versailleské smlouvy. Řídilo se Zákonem o prozatímní říšské moci. Nejprve vytvořilo tzv. Nouzovou ústavu jako provizorní centrální moc. 10. února odstoupila Rada zmocněnců a 11. února 1919 byl Friedrich Ebert zvolen říšským prezidentem. *Když byl Ebert 11. února 1919 Národním shromážděním zvolen prvním prezidentem, svědomitě se snažil, aby byl prezidentem všech vrstev národa.*¹³ 13. února potom nový prezident ustavil kabinet, v jehož čele stanul Philipp Scheidemann.

¹³ srov. Müller, H. a kol. 2004. Dějiny Německa. 2.vyd., Praha: nakl. Lidové noviny, str. 236

3. Stranický systém

Ve výmarském parlamentu byl na první pohled patrný velký počet politických stran a jejich názorová roztříštěnost. Neexistovala žádná uzavírací klauzule (jako v dnešní době 5% platných hlasů) pouze podmínka, že aby strana mohla mít zastoupení ve sněmu, musí ve svém volebním obvodu získat alespoň 30 tisíc hlasů. Po dobu trvání Výmarské republiky nedosáhla žádná ze stran nadpoloviční většiny, a tak bylo vždy nutné utvořit koalici více stran. O nejdůležitějších stranách Výmarské republiky budu pojednávat právě v této kapitole.

3.1. Německá sociálně-demokratická strana SPD

Roku 1869 se na Gotgaerském kongresu sloučili Sociálně demokratická dělnická strana a Všeobecný spolek dělnický a vytvořili tak Socialistickou dělnickou stranu. Protože tato strana rozhodně nebyla v souladu s postoji německého císařství, byla roku 1878 zakázána zákonem. Sociální demokracie byla pronásledována a terorizována, ale i přesto její preference rostly. Poté, co pozbyl platnosti zákon, který ji zakazoval, vznikla oficiálně Sociálně-demokratická strana Německa – SPD. Před první světovou válkou byla nejsilnější stranou a své voliče nacházela ve všech vrstvách.

Po vypuknutí války se strana zavázala, že se nebude aktivně účastnit žádné agitace a bude podporovat říšskou vládu. Uvnitř strany ale existovaly názorové rozpory. Stoupenci radikální levice Rosa Luxemburg a Karl Liebknecht usilovali o ukončení války a založili Skupinu mezinárodní, která se brzy přejmenovala na Spartakův svazek. Dělení strany ovšem neskončilo, neboť

roku 1917 vystoupili ze strany další poslanci, aby založili Nezávislou sociálně demokratickou stranu – NSPD.

Tato politická strana usilovala zejména o:

- zrušení tříd, odstranění privilegií, konec utlačování
- společné vlastnictví, zrušení kapitálového vlastnictví
- spolek rovnoprávných států
- konec válek
- mezinárodní právní pořádek
- mezinárodní spojení proletariátu, uskutečnění socialismu
- republiku jako formu vlády
- rovnoprávné postavení mužů a žen
- spolurozhodování dělníků při nakládání a organizaci hospodářství

3.2. Německá demokratická strana DDP

Tato strana byla vytvořena roku 1916 jako reakce na výzvu v německém deníku, vybízející k vytvoření nové levicově liberální strany. Mezi významné osobnosti, které se na jejím vzniku podílely, patří Alfred Weber, Albert Einstein, Hugo Preuss, Moritz Bonn atd. Jejím cílem byla individuální svoboda, podpora individuálního vlastnictví a ideově se zcela identifikovala s parlamentní demokracií Výmarské republiky. Byla jednou ze stran Výmarské koalice a v podstatě se podílela na vládě až do roku 1932. Poté ale její popularita začala rychle klesat, osobnosti strany začaly odcházet a po světové hospodářské krizi se strana rozpadla úplně.

3.3. Centrum

Tato politická strana vznikla na přelomu let 1870/1871. Byla to stabilní politická strana, dosahující před i po první světové válce konstantních volebních výsledků. Po dobu Výmarské republiky obsazovala vždy mezi 60 a 75 křesly. Také ona byla součástí Výmarské koalice.

Už z jejího názvu můžeme odvodit, že tato strana stála vždy uprostřed, to znamená mezi konzervativní pravicí a liberální levicí. Usilovala o samostatnost katolické církve, chránila zájmy katolického obyvatelstva. Její voliči patřili do všech sociálních skupin.

Centrum zaniklo 5. 7. 1933.

3.4. Nezávislá národní lidová strana DNVP

Nezávislá národní lidová strana DNVP vznikla po pádu císařství, kdy se začaly znovu formovat rozpadlé či jinak zaniklé politické strany. DNVP rozhodně nesouhlasila s novou formou vlády a požadovala obnovení monarchie. Nesouhlasila s tím, že je Německo jediným viníkem války a ostře brojila proti Verailleskému diktátu. Z politického postoje této strany je snadné odhadnout, kdo byl jejím členem. Byli to zejména občané z bývalé císařské elity, šlechty.

DNVP spolu s NSDAP uspořádali referendum o přijetí Youngova plánu. Ačkoliv se tato akce nesetkala s velkým úspěchem, dopomohla tím DNVP ke zvýšení preferencí NSDAP, což se projevilo i ve volbách roku 1930, kdy se NSDAP stala druhou nejsilnější stranou. DNVP byla rozpuštěna roku 1933.

3.5. Německá lidová strana DVP

Německá lidová strana byla založena roku 1918. Odmítala Výmarskou ústavu a novou formu vlády. Její stěžejní zaměření byla na zahraniční politiku, hlavně odmítání Versaillleské smlouvy. Důležitou roli v této straně hrál její předseda, držitel Nobelovy ceny Gustav Stresmann. Ten bojoval za Locarno a Spolek národů, podílel se na vyjednávání o Dawesovu plánu a byl to on, kdo podepsal Briankellogův pakt o neútočení.

Strana bohužel ztratila své voliče, kteří přešli k NSDAP a byla rozpuštěna roku 1933.

3.6. Německá národně-socialistická dělnická strana NSDAP

NSDAP je strana, která nejvíce zasáhla do osudu Výmarské republiky. Byla založena roku 1919 jako Německá dělnická strana, ale poté byla přejmenována na Německou národně-socialistickou dělnickou stranu. Velice rychle se dostala pod vliv Adolfa Hitlera, který toto lidové hnutí přeměnil na radikální stranu bojující proti republice.

Po Hitlerovu neúspěšném puči v roce 1923, byla tato strana zakázána. Hitler ji však, díky svým vynikajícím organizačním schopnostem, dokázal po svém propuštění z vězení dát opět dohromady. Díky své populistické kampani, které nahrávala i negativně celosvětovou hospodářskou krizí ovlivněná atmosféra doby, získal Adolf Hitler mnoho nových voličů. Ve volbách do Říšského sněmu roku 1930 skončil s druhým největším počtem hlasů (6,5 milionu). Jeho propaganda byla velice chytře vymyšlená. Hitlerova jednoduchá rétorika používala krátká srozumitelná hesla, manipulativní nebo nepravdivou argumentaci, populistické sliby a líbivá nacionalistická prohlášení.

Národní socialismus byl protestním hnutím, namířeným proti listopadové revoluci, parlamentarismu, proti porážce ve válce a Versaillské mírové smlouvě, proti hospodářskému systému a proti panství racionalizmu a materializmu.¹⁴

Některé programové cíle NSDAP byly následující:

- spojení všech Němců na základě práva sebeurčení národů v jedno Velké Německo
- zrušení mírových smluv z Versailles
- vysídlení přebytku lidí
- využití kolonií k výživě národa
- občanem je pouze ten, kdo je „spoluobčan“, tzn. kdo má německou krev
- je třeba zamezit přílivu ne-Němců, všichni, kdo přišli na území Německa po 2. 8. 1914 musí být donuceni opustit říši
- lichváři, zločinci, šmelináři se musí trestat smrtí
- zestátnění soukromých podniků
- vytvoření zákona o vyvlastnění bez náhrady

3.7. Další strany

Některé další strany, které existovaly po dobu Výmarské republiky, ale nebyly tak významné pro její vývoj – uvádím jen výčet:

- Hospodářská strana
- Bavorská lidová strana
- Konzervativní lidová strana
- Křesťanská sociální lidová služba
- Německá zemědělská strana

¹⁴ srov. Neumann, S. 1986. Die Parteien der Weimarer Republik. Stuttgart: Kohlhammer, str.72

- Zemský spolek

Jak jsem již uvedla, konstituční monarchie byla nahrazena parlamentním systémem vlády. Císaře nahradil říšský prezident, který měl poměrně rozsáhlá oprávnění a nebyl závislý na důvěře Říšského sněmu. Mezi jeho pravomoci patřilo jmenování a rozpuštění říšské vlády, stejně tak říšského kancléře a odvolání ministrů. Při mimořádných situacích mohl zrušit platnost určitých základních práv. Byl hlavním velitelem Reichswheru nebo-li říšské brané moci. Jeho velikou zbraní byl článek 48 Ústavy, o které budu hovořit v kapitole Ústava Výmarské republiky.

Prezident byl volen občany na sedm let. Kandidát musel být Němec a musel splňovat věkovou hranici 35 let. Volba měla dvě kola, v prvním byl zvolen kandidát, který získal absolutní většinu hlasů, pokud se tak nestalo, konalo se kolo druhé, kde k vítězství postačovala většina prostá.

Nejdůležitější ústavní institucí byl říšský sněm. Působil v oblasti zákonodárství a kontroloval exekutivu. Byl volen ve všeobecných, tajných, přímých volbách na 4 roky, a to všemi muži i ženami staršími 20 let. Nové volby se musely konat do 60. dne od uplynutí tohoto čtyřletého období a volba samotná probíhala v některý den pracovního klidu. Do říšského sněmu mohli být voleni občané starší 25 let. Poslanci nebyli vázáni žádnými příkazy, jednali pouze podle svého rozhodnutí. Rada pověřenců stanovila volbu na základě poměrného zastoupení.

Volby jednotlivých zemí do zemských sněmů nebyly řešeny říší, a proto si je jednotlivé země upravovaly podle svého. Volby tedy nebyly ve všech zemích založeny na stejném principu.

4. Ústava Výmarské republiky

4.1. Vznik Výmarské ústavy

V listopadu 1918 byl státní tajemník, literární odborník na státní právo a člen DDP Hugo Preuss¹⁵ pověřen předběžnými pracemi na nové ústavě. Nebyla to pro něj neznámá práce, protože již dříve vypracovával návrhy na změny tzv. Frankfurtské ústavy. Na práci participovali historikové a jiní odborníci, mezi nimi i např. Max Weber¹⁶.

První návrh ústavy obsahoval kapitoly: říše a německé spolkové státy, říšský sněm, říšský prezident a vláda. Podle Preusse měl být sněm dvoukomorový, přičemž druhá komora tzv. Sněmovna států by se skládala ze zástupců jednotlivých zemí. Území říše rozčlenil a připojil k němu východní Čechy a Sudety. Jeho návrh ovšem neprošel v podobě, kterou připravil. Prošel několika změnami, které braly v potaz požadavky prozatímního prezidenta Eberta. Jedním z těchto požadavků bylo začlenění základních práv a povinností.

Po úpravě byl návrh přijat vládou a 20. 1. 1919 byl uveřejněn v říšském věstníku¹⁷. K dalšímu přepracování návrhu bylo na vlastní žádost přizváno Prusko a ostatní státy Říše. Po provedení změn, mezi které patří např. rozšíření o federativní prvky, byl návrh předán Národnímu shromáždění¹⁸, které text Výmarské ústavy schválilo a to 262 hlasy z 337 platných. 11. srpna byl

¹⁵ od listopadu 1918 také ministr vnitra

¹⁶ Max Weber (21. dubna 1864 – 14. června 1920) byl německý sociolog a ekonom. Bývá zařazován mezi tzv. otce zakladatele sociologie. Jeho sociologické úvahy se věnují např. náboženství, moci či byrokracii. Byl také spoluzakladatelem Německé demokratické strany DDP.

¹⁷ <http://hypo.ge.ch/www/cliotexte/html/republique.de.weimar.html>

¹⁸ Národní shromáždění zasedalo ve Výmaru, odtud název Výmarská ústava

ústavní zákon podepsán Ebertem a 14. srpna vstoupila nová ústava v platnost.

4.2. Výmarská ústava

Výmarská ústava se člení na preambuli a tři části. Obsahuje celkem 181 článků.

První část (Erster Hauptteil) je nazývána **Struktura a úkoly Říše** a má sedm pododdílů:

1. Říše a země (Reich und Länder), čl. 1-19
2. Říšský sněm (Der Reichstag), čl. 20-40
3. Říšský prezident a říšská vláda (Der Reichspräsident und die Reichsregierung), čl. 41-59
4. Říšská rada (Der Reichsrat), čl. 60-67
5. Říšské zákonodárství (Die Reichsgesetzgebung), čl. 68-77
6. Říšská správa (Die Reichsverwaltung), čl. 78-101
7. Soudnictví (Die Rechtspflege), 102-108

Druhá část (Zweiter Hauptteil) se jmenuje **Základní práva a povinnosti Němců** a člení se na pět pododílů:

1. Jednotlivec (Die Einzelperson), čl. 109-118
2. Společenské soužití (Das Gemeinschaftsleben), čl. 119-134
3. Náboženství a náboženské spolky (Religion und Religionsgesellschaften), čl. 135-141
4. Vzdělávání a školství (Bildung und Schule), čl. 142-150
5. Hospodářský život (Das Wirtschaftsleben), čl. 151-165

Poslední třetí část obsahuje přechodná a závěrečná ustanovení.

Preambule je úvodní část ústavy, ve které se vyhláší účel ústavy a principy, podle kterých

funguje. Z preambule Výmarské ústavy vidíme, že vycházela z toho, že v nedávných německých dějinách nezklamal lid ale vrchnostenský stát, z toho důvodu je třeba vrchnostenský stát odstranit a plně otevřít lidu cestu k moci.¹⁹ Veškerá státní moc vychází z lidu.

Název státu byl ponechán, Reich neboli Německá říše, čímž byl vyjádřen fakt, že se jedná o přímé pokračování předchozího právního subjektu pouze ve změněné ústavní formě.²⁰ Jednotlivé země byly uznány jako spolkové státy.

Článek první Výmarské ústavy říká, že Německá říše je republikou a státní moc vychází z lidu. Zakotvuje tedy novou státní formu.

Článek druhý mluví o jednotlivých zemích jako spolkových státech a stanovuje, že do říše mohou být začleněna i jiná území, a to zákonem a podle práva na sebeurčení.

Ve článku třetím se pojednává o říšské vlajce. Toto téma vyvolalo mnoho diskuzí a názorových střetů. Vytvořily se dva tábory. První, který chtěl kombinaci barev černá, bílá a červená, tedy staré barvy, pod nimiž bylo Německo spojeno a odkazovaly na tradici. Druhý tábor který upřednostňoval kombinaci barev černá, červená a zlatá, což představovalo spojení říšské červené barvy a rakouské černé. Nakonec byl ujednáán kompromis. Vlajka s červenou, černou a zlatou se stala vlajkou říše. Druhá vlajka s tradičními barvami a s říšskými barvami v horním vnitřním rohu se používala u obchodních lodí a mohly ji užívat i zastupitelství v cizině. Znakem říše zůstal říšský orel.

¹⁹ srov. Mann, G. 1993. Dějiny Německa 1919 – 1945. 1.vyd., Praha: Československý spisovatel, str. 17

²⁰ srov. Bílý, J. a kol. 1990. Moderní dějiny státu a práva. Brno: Právnická fakulta, Masarykova univerzita, str.26

Následující čtvrtý článek poukazuje na obyčejové právo. Stanovuje také, že mezinárodní předpisy jsou závaznou součástí říšského práva.

4.3. Moc zákonodárná

Moc zákonodárná je upravena v první části Výmarské ústavy.

Článek 5 upravuje vztahy mezi Říší a ostatními zeměmi. To, co není upraveno říší, si upravují spolkové země svou zemskou ústavou. To znamená, že ústava předpokládá existenci těchto ústav a samostatnou úpravu organizace orgánů zeměmi.

Článek 6 hovoří o tzv. výlučné zákonodárné říšské moci. Je to vlastně povinnost Říše vydat určité zákony. Ta se uplatní v záležitostech mezinárodních vztahů, státní příslušnosti, volného pohybu osob, imigrace, emigrace, kolonií, ve věcech obrany a armády, měnové soustavy, celnictví, poštovních služeb a telegrafních služeb.

Článek 7 upravuje tzv. konkurující zákonodárnou moc Říše, která je dána v oblasti občanského práva, trestního práva a soudního řízení.

Článek 9 upravuje zákonodárnou pravomoc Říše v sociální oblasti a při ochraně veřejného pořádku. To ale jen v tom případě, že je potřeba vydání jednotných předpisů.

Článek 10 obsahuje vymezení tzv. rámcového zákonodárství. To znamená, že v určitých oblastech, jako je například školství, knihovnictví, církevní spolky nebo pozemkové právo či pohřebnictví, mohou být vydávány jen zásady, podle kterých, se jednotlivé země řídí.

Článek 11 chce předejít nežádoucím jevům jako je např. dvojí zdanění a chce dále zajistit ochranu

důležitých celospolečenských zájmů, a proto určuje, že základní principy způsobu výběru a pravidel, podle kterých se ukládají daně, poplatky a jiné povinné platby zemí, stanovuje Říše.

Pokud Říše nevyužije své zákonodárné pravomoci, zůstává zachována pravomoc jednotlivých zemí. Tento vztah mezi zákonodárnou mocí Říše a zemí upravuje článek 12. Ten samozřejmě ale respektuje článek 6 ústavy, tzn. že oblasti, na které se vztahuje výlučná zákonodárná pravomoc Říše, a které nemohou být upravovány spolkovými zeměmi, jím nejsou dotčeny.

Zásada „říšské právo ruší právo zemské“ („Reichsrecht bricht Landesrecht“) je zakotvena v článku 13. To vyjadřuje vyšší právní sílu říšských předpisů, pokud se dostanou do rozporu s předpisy zemskými. Existují-li pochybnosti nebo odlišné názory na slučitelnost zemského předpisu s předpisem říšským, pak se může příslušný zemský či říšský orgán dovolávat vydání rozhodnutí Nejvyšším soudním dvorem.

Článek 14 stanoví, že říšské zákony jsou prováděny zemskými úřady.

Článek 15 potom upravuje pravomoci vlády. Dovoluje jí vykonávat kontrolu nad záležitostmi, které spadají do její zákonodárné pravomoci, s tím souvisí její právo na vysílání zástupců do úředních říšských úřadů, kde tyto sledují dodržování a provádění říšských zákonů. Dále je vláda oprávněna k vydávání všeobecných pokynů k provádění říšských zákonů. Pokud vyjde najevo nějaký nedostatek, vzniklý při provádění zákonů, mají zemské vlády povinnost je neprodleně po výzvě říšské vlády odstranit. I zde je dána možnost obrátit se na Nejvyšší soudní dvůr v případě sporu.

Dalším důležitým článkem ústavy je článek 17, podle kterého je každá země povinna mít vlastní ústavu,

založenou na svobodných principech a zvolit zastupitelský sbor, který bude volen ve všeobecných, rovných, přímých a tajných volbách a podle zásady poměrného zastoupení. Tyto volební zásady jsou platné i pro volby do obecních zastupitelstev.

4.4. Říšský sněm – Reichstag

Říšský sněm reprezentuje spolu s Říšskou radou zákonodárnou moc. Jeho postavení je upraveno v člancích 20 – 40 ústavy. Zákonodárství bylo v podstatě výlučnou kompetencí sněmu, Říšská rada měl podle článku 74 jen právo suspenzivního veta.

Hugo Preuss při vyhotovování návrhu ústavy předpokládal vytvoření dvoukomorového orgánu, kde by vedle Říšského sněmu zasedal orgán, který bychom mohli srovnat se senátem a který by byl volen zemskými sněmy. Tento návrh se však setkal s velkou kritikou jednotlivých zemí, dvoukomorový systém byl odmítnut a byl zakotven tzv. Výbor států, jehož členy byli zástupci zemských vlád. Nakonec byla do ústavy začleněna Říšská rada, což byl rozšířený Výbor států.

Členové Říšského sněmu byl nezávislý, zastupoval celý německý národ, nikoliv tedy určitou zemi. *Říšský sněm se skládá z poslanců německého lidu.*²¹ Požíval formálních výhod jako např. imunitu nebo svobodu projevu při vystoupeních ve sněmu.

Články 17 a 22 uzákoňují volební systém, který byl poměrný, což způsobovalo velikou roztříštěnost politického spektra. Někdy bývá tento systém obviňován, že zapříčinil vzestup radikálních stran ve Výmarské republice. Je pravda, že nedokázal zabránit vstupu radikálních stran do sněmu, ale podle mého názoru mu nemůžeme dávat za vinu zánik Výmarské republiky.

²¹ viz článek 20 Výmarské ústavy

Říše byla rozdělena na 35 volebních obvodů, přičemž jeden poslanecký mandát připadal na každých 60 tisíc hlasů. Neexistovala žádná 5% klauzule.

Článek 24 ustanovuje, že sněm se byl povinen scházet každou první středu v listopadu v sídle vlády. Mohl být svolán dříve, pokud o to požádal prezident nebo 1/3 poslanců.

Článek 25 umožňuje prezidentu republiky Říšský sněm rozpustit, ale jen jednou pro ten samý důvod. K tomu prezident ale potřeboval kontrasignaci říšského kancléře. Na druhou stranu mohl parlament, na základě článku 43, podat návrh na vyhlášení referenda o odvolání prezidenta. Pokud ale lidé v referendu rozhodli, že prezident odvolán nebude, považoval se prezident za znovuzvoleného na dalších sedm let a parlament byl rozpuštěn. K takovému referendu ale nikdy nedošlo.

Podle článku 26 si svůj jednací řád upravoval sněm sám.

Článek 29 říká, že zasedání sněmu je veřejné, avšak pokud to navrhne nejméně 50 poslanců, hlasuje se o vyloučení veřejnosti, s čímž musí souhlasit alespoň 2/3 většina.

Sněm byl schopen se usnášet a plnit svoji funkci, pokud v něm převládala silná většina. Jinak potřebovala koalice podporu malých stran, které ovšem neměly důvod ke spolupráci, protože si byly jisté svým znovuzvolením. V období stability, kdy byla jeho zákonodárná funkce zcela plněna, stačila podle článku 32 pro přijetí zákona prostá většina. Pokud se měnila ústava – článek 76, nebo při obžalobě prezidenta, říšského kancléře nebo ministrů – článek 59, dále při vyloučení veřejnosti – článek 29 anebo při přehlasování

veta Říšské rady – článek 74, byla zapotřebí kvalifikovaná většina.

Článek 33 upravuje právo sněmu na vyslechnutí členů vlády. Říšský sněm mohl požadovat, aby se jednání účastnil říšský kancléř nebo některý ministr. Ti měli právo se jednání zúčastnit i z vlastní vůle. I jednotlivé země měly právo vyslat svého zástupce, aby tlumočil jejich požadavky.

Sněm vytvářel stálé výbory. První byl určen pro zahraniční záležitosti, druhý k zajištění práv sněmu v mezidobí jeho zvolení a zasedání. Článek 34 obsahuje právo sněmu zřizovat vyšetřovací výbory, které by kontrolovaly vládu. Toto právo se ovšem mění v povinnost, pokud zřízení výboru požaduje nejméně 1/5 poslanců. Výbory provádějí důkazy, buď na návrh a nebo z vlastního uvážení. S těmito výbory mají povinnost spolupracovat soudy a správní úřady a poskytovat jim veškeré informace, potřebné k jejich činnosti. Stálý výbor pro zahraniční záležitosti a výbor pro ochranu práv zástupců lidu byly upraveny v článku 35.

V článcích 36 – 38 se pojednává o beztrestnosti poslanců, jejich imunitě a právu odepřít svědectví. Člen říšského nebo zemského parlamentu nemohl být zatčen, vyšetřován a soudně stíhán bez souhlasu sněmovny. Výjimkou byla situace, pokud byl zadržen přímo při páchání trestného činu nebo nejpozději následující den. Poslanci nemohli být stíháni kvůli projevům, které učinili v souladu s jejich funkcí anebo na základě jejich hlasování.

Sněm plnil svou funkci zákonodárného orgánu pouze 6 let trvání Výmarské republiky. Jinak byla jeho funkce nahrazena rezervními orgány exekutivy, a to zejména v počátcích Výmarské republiky a pak také v období hospodářské krize. Článek 48 umožňoval nouzové

zákonodárství prezidenta republiky a článek 76, který vládu zmocňoval k určitým krokům, jako bylo například odklonění se od základních lidských práv, v důsledku boje proti inflaci (hospodářská či sociální práva).

4.5. Říšská rada – Reichsrat

Říšskou radou se zabývají články 60 – 73 ústavy. Ačkoliv z předchozích článků ústavy vyplývá, že parlament je jednokomorový, je Říšská rada zapojena do zákonodárného procesu Říše. Jejím prostřednictvím se jednotlivé země podílely na zákonodárství a správě Říše. Byla také poradním orgánem Říšské vlády. Do Rady byli vysíláni vysocí úředníci, což byli velmi odborníci na danou problematiku, kteří disponovali potřebnými znalostmi, byl to tzv. sbor expertů.

Rada zastupovala celkem 18 spolkových zemí, které měly dohromady 66 hlasů. Žádná ze zemí ovšem nemohla mít víc jak 2/5 z celkového počtu hlasů. Každá země měla nejméně jeden hlas a celkový počet jejích hlasů se odvíjel od počtu obyvatel. Počet hlasů, který připadal na jednotlivé země, udělovala Říšská rada, a to na základě sčítání obyvatel. Pokud šlo o větší země, připadl jeden hlas na každý jeden milion obyvatel, později se tento počet změnil na 700 000 obyvatel.

Článek 61 ústavy počítá i s Rakouskem. V případě jeho připojení by také obdrželo své hlasy v závislosti na počtu obyvatel. Do té doby jsou jeho hlasy považovány za hlasy poradní.

Rada byla svolávána vládou, a pokud o to požádala 1/3 jejích členů, tak byla svolána obligatorně.

I zde byly vytvářeny výbory. K rozhodování postačovala prostá většina hlasů. Zde ovšem, jak uvádí článek 62 ústavy, na každou zemi připadal pouze jeden hlas. Zvláštní úprava se týkala Pruska, kdy celou

jednou polovinou jeho hlasů disponovaly pruské provincie.

Články 70 – 72 upravují vyhlásování zákonů. Ty jsou vyhlášeny říšským prezidentem ve sbírce zákonů – Reichs-Gesetzblatt. Lhůta pro jejich vyhlášení je jeden měsíc. Zákony nabývají platnosti čtrnáctým dnem po jejich vyhlášení, tato lhůta může být ovšem posunuta. Platnost lze odložit o dva měsíce, požaduje-li to jedna třetina Říšského sněmu. Výjimka platí u zákonů, které jsou označeny za naléhavé, v tomto případě pak nemusí prezident tuto lhůtu brát v potaz.

Návrhy zákona mohly být předloženy Říšskou vládou nebo Říšským sněmem, který je poté schvaloval. Ještě před postoupením sněmu, byly vládní návrhy zákonů předkládány radě. Ta zákon prostudovala, a i když s návrhem nesouhlasila, byl i přesto předán sněmu, ale podle článku 69 byla spolu s ním předána i odlišný postoj rady. Usnesla-li se rada na návrhu, s kterým vláda nesouhlasila, musela jej i v tomto případě předložit sněmu a i v tomto případě bylo k návrhu připojeno odlišné stanovisko vlády. Pokud byl zákon schválen, ale rada s ním nesouhlasila, mohla do 14 dnů od jeho schválení proti němu podat námitku a zákon tím byl vrácen zpět k jednání ve sněmu. Toto oprávnění upravuje článek 74 ústavy.

Nedošlo-li ani poté ke shodě rady a sněmu, měl prezident republiky do tří měsíců možnost vyhlásit referendum a nechat o tomto návrhu rozhodnout lid. Zde, ale i v případě plebiscitu, o kterém hovořím níže, vidíme, že prezident i lid měli v ústavě docela významné postavení a byla jim dána důvěra. Pokud prezident toto referendum nevyhlásil, zákon nevzniknul. K tomu, aby byl zákon schválen, měl ale sněm ještě jednu zbraň, a tou bylo přehlasování rady 2/3 většinou.

Jinak ke schválení zákona (pokud proti němu nebyly podány námitky), postačovala prostá většina hlasů. Články 73 a 75 připouštějí možnost plebiscitu, což je vlastně druhé schválení lidem (kdy první schválení proběhlo ve sněmu). Tento plebiscit mohl vyhlásit prezident do jednoho měsíce od schválení vládou. Alespoň 1/10 oprávněných voličů mohla sama iniciovat předložení návrhu zákona. Plebiscit může zbavit usnesení říšského sněmu platnosti, pokud se ho zúčastní více jak polovina oprávněných voličů.

Články 76 a 77 se zabývají zákony, které mění ústavu a vydávání prováděcích předpisů. Pro změnu ústavního zákona je nutná přítomnost 2/3 poslanců, z nichž alespoň 2/3 musí s takovou změnou souhlasit.

Podle článku 77 mohla rada zasáhnout i do otázek správního práva, kdy musela vyslovit souhlas s prováděcími obecnými správními předpisy, pokud je měli provádět jednotlivé spolkové země.

Říšští ministři byli povinni podávat Radě pravidelné zprávy o stavu a správě říšských záležitostí.

4.4. Moc výkonná

Výkonná moc je upravena v člancích 41 – 59 ústavy. Radíme sem říšského prezidenta a říšskou vládu.

4.4.1. Říšský prezident – Reichspräsident

Postavení říšského prezidenta je upraveno v člancích 41 – 51 ústavy. Podle článku 41 a zákona o volbě říšského prezidenta²² je volen v přímých volbách všemi oprávněnými německými voliči. Volba má dvě kola. V prvním kole musí kandidát obdržet nadpoloviční

²² zákon ze 4.5. 1920

většinu, aby byl zvolen. Pokud žádný z kandidátů nadpoloviční většinu nezíská, koná se kolo druhé, ve kterém stačí dosáhnout většiny relativní.

Prezident byl volen na 7 let a jeho znovuzvolení nebylo vyloučeno. Podle článku 42 měl skládat Říšskému sněmu slib při nástupu do úřadu. V tomto slibu se zavazuje jednat pouze v zájmu německého národa, pro jeho blaho, řídit se ústavou a ostatními zákony a svědomitě plnit své povinnosti. Říšským prezidentem mohl být zvolen každý Němec, který splňoval věkovou hranici minimálně 35 let. Prezident nesměl být současně i poslancem Říšského sněmu, což stanovuje článek 44.

Prezident zastupuje Říši navenek v mezinárodních vztazích, uzavírá mezinárodní smlouvy, vyhlašuje válku, uzavírá mír - je vrchním velitelem říšské armády, pověřuje a přijímá velvyslance, uděluje milosti nebo jmenuje a propouští říšské úředníky.

Článek 43 stanoví, že říšského prezidenta je možné trestně stíhat, pokud k tomu dá souhlas Říšský sněm. Sněm má také možnost vyvolat plebiscit o sesazení prezidenta z jeho funkce. Předložení otázky plebiscitu musí být schváleno 2/3 většinou.

Článek 51 umožňuje prezidentovi nechat se zastupovat říšským kancléřem.

Další jeho podstatnou pravomocí je možnost rozpuštění Říšského sněmu, tu mu dává článek 25 ústavy. Ze stejného důvodu jej může rozpustit pouze jednou, každopádně jak můžeme vidět z událostí ve Výmarské republice, prezident si tato ustanovení upravoval podle svého. Důvody pro rozpuštění sněmu si mohl v podstatě vymýšlet, jak se mu hodilo. Tuto situaci můžeme ilustrovat na příkladu prezidenta Hindenburga, který roku 1918 odůvodnil rozpuštění sněmu následovně: „sněm

neodpovídá po proběhlých volbách do zemských zastupitelstev politické vůli národa“²³.

Článek 59 přiznává právo Říšskému sněmu podat ke Státnímu soudnímu dvoru žalobu na prezidenta, říšského kancléře a říšské ministry, kvůli nedodržování ústavy či zákonů.

Na základě článku 70 vyhotovuje a vyhlašuje zákony. Jinou pravomoc mu propůjčuje článek 53 ústavy, a to jmenování a propouštění říšského kancléře a dalších ministrů. Kancléř mohl být prezidentem propuštěn i bez udání důvodů. Kancléř spolupodepisoval prezidentské akty, a tím na sebe přebíral zodpovědnost.

Nejzásadnějším článkem ústavy, který se týká říšského prezidenta je článek 48. Ten staví hlavu říše do velmi silného postavení, dalo by se říci, že mu propůjčuje diktátorská oprávnění. Prezident byl označován jako „náhradní císař“. Díky tomuto článku, prezident, v období konce republiky, zcela nahrazoval zákonodárnou funkci sněmu a *již v roce 1930 prezident Hindenburg zavedl v podstatě prezidentský režim.*²⁴

Článek 48:

1. Pokud země neplní jí ústavou, nebo říšskými zákony stanovené povinnosti, může prezident zakročit s pomocí ozbrojené moci.
2. Prezident může v případě značného ohrožení či rušení veřejné bezpečnosti a pořádku v říši učinit nutná opatření za účelem jejího znovunabytí, pokud je to nutné i s pomocí ozbrojené moci. Za tímto účelem může zcela nebo zčásti suspendovat základní lidská práva

²³ srov. Apelt, W. 1946. Geschichte der Weimarer Verfassung. BRD, München, str.204

²⁴ srov. Vojáček, L., Schelle K. a kol. 1999. Právní dějiny 2, Státy západní Evropy a USA. Brno: Masarykova univerzita, str.106

uvedená v člancích 114, 115, 117, 118, 124 a 153.

3. O všech opatřeních, provedených dle odstavců 1 a 2, musí bezodkladně informovat říšský sněm. Opatření musí zrušit, pokud o to sněm požádá.

První odstavec článku 48 Výmarské ústavy dává prezidentovi práva zakročít, a to i s použitím armády a vojenských donucovacích prostředků, proti každé spolkové zemi, která nedodrží či neplní povinnosti, které jí plynou z ústavy nebo ostatních říšských zákonů.

Odstavec druhý umožňuje prezidentovi provádět v případě značného ohrožení nezbytná opatření, mimo jiné také úplné nebo dočasné pozastavení některých základních lidských práv. Těmi jsou osobní svoboda, nedotknutelnost obydlí, listovní tajemství, svoboda projevu, svoboda shromažďování, svoboda sdružování a vlastnické právo.

Právě druhý odstavec dává prezidentovi obrovskou pravomoc. Autoři měli pravděpodobně dobré úmysly a dané ustanovení mělo být spíše opatřením proti revolučním povstáním a hospodářským krizím. Bohužel ale takováto koncentrace moci v rukou jednoho člověka měla za následek podstatné ohrožení demokratického systému.

Na základě článku 48 se stal prezident zákonodárným orgánem ve stavu nouze a jediným vládcem ve státě. Nouzových vyhlášek bylo vydáno opravdu velké množství, využíval jich jak prezident Ebert, který jich vydal kolem 136, tak prezident Hindenburg se 116 vyhláškami. Prezident Ebert tohoto svého práva využíval především k potlačení rozsáhlých nepokojů a vládních krizí. Jeho nástupce Hindenburg začal této pravomoci zneužívat,

byla používána ve všech politických oblastech a už ne pouze ve stavu ohrožení. Parlament byl postupně ze zákonodárného procesu vyřazován.

Třetí odstavec mimo jiné upravuje možnost zrušení prezidentových opatření, na základě většinového rozhodnutí Říšského sněmu.

Nařízení, které měl prezident pravomoc vydávat, měla moc zákona, a tím byl obejit běžný zákonodárný postup.

4.4.2. Říšská vláda – Reichsregierung

Říšská vláda je upravena v člancích 52 – 59 ústavy. Tento kolektivní exekutivní orgán se skládá z říšského kancléře a jedenácti říšských ministrů. Jak upravuje článek 52, kancléř byl jmenován i odvoláván prezidentem stejně jako jednotliví ministři na návrh kancléře. Ten předsedal Říšské vládě a řídil jí. Jako předseda vlády určoval hlavní cíle a směry, kterými se měla politika řídit. Ministři měli na starost jednotlivé resorty. Všichni byli ze své funkce zodpovědní za vedení svých úřadů říšskému sněmu a podléhali jeho důvěře. Jestliže ji sněm důvěry většinovým usnesením zbavil, měla povinnost odstoupit.

Článek 58 se zabývá hlasováním v Říšské vládě. K schválení návrhu postačovala nadpoloviční většina hlasů. Pokud došlo k vyrovnanému výsledku, rozhodl říšský kancléř - předseda vlády.

Během trvání Výmarské republiky se vystřídalo 20 kabinetů.²⁵ V letech 1930 – 1933 byly kabinety zcela závislé na důvěře prezidenta. Tento stav můžeme ilustrovat na konkrétním příkladě z roku 1930, kdy

²⁵ např. roku 1932 byl Brüningův kabinet propuštěn bez zjevného důvodu, byl dokonce tolerován sněmem a na jeho místo nastoupil Adolf Hitler

říšský prezident Hindenburg vydal nouzovou vyhlášku. Sněm s ní ale nesouhlasil, a proto si vyžádal její zrušení podle článku 48, odstavce 3 ústavy. Vyhláška byla tedy zrušena, ale prezident zároveň rozpustil sněm. Několik dní poté vydal prezident tu samou nouzovou vyhlášku znovu a samozřejmě nově zvolený sněm již nic nenamítal.

4.4.3. Říšská správa

Tato kapitola je upravena v člancích 78 – 101 ústavy. Je zde docela podrobně upraven vztah říše a jednotlivých zemí k určitým oblastem státní správy a rozdělení jejich kompetencí. Výlučná pravomoc říše pro zahraničními vztahy je stanovena v článku 78. V záležitostech, které ale spadají do oblasti jednotlivé země, může ona sama uzavřít s cizím státem smlouvu, ovšem ta musí být odsouhlasena říší. Dále do výlučné pravomoci říše patří například obrana – článek 79 nebo koloniální záležitosti – článek 80. Dále ústava upravuje celní problematiku, spotřební daně, železnice, vodní cesty, majáky, lodě, poštovníctví či telegrafní služby.

4.5. Moc soudní

Soudní moc je upravena pouze v 7 člancích ústavy, a to jsou články 102 – 108.

V článku 102 je vložena zásada nezávislosti soudů a soudců. Ti jsou vázáni pouze zákonem a jsou jmenováni doživotně (článek 104). Ústava také upravuje věkovou hranici pro odchod soudců do důchodu. Pouze na základě zákonného důvodu mohou být soudci zbaveni své funkce nebo přeloženi na jiné místo. Při nedobrovolném přeložení soudců nebo propuštění, které se uskutečňuje

pouze ve výjimečných případech jako je změna organizace soudů a jejich obvodů, nesmí být změněna výše platu (směrem dolů).

Soudnictví ve Výmarské republice bylo vykonáváno soustavou soudů, která se skládala z jednotlivých zemských soudů a byla završena říšským soudem. Ten se zabýval spory mezi jednotlivými zeměmi navzájem anebo mezi říší a jednotlivou zemí. Článek 105 zakazuje vytváření speciálních soudů a zároveň upravuje zásadu, že nikdo nemůže být odebrán svému zákonnému soudci.

Článek 106 ruší vojenské soudnictví a ponechává ho v platnosti pouze v případech válečného stavu a na palubách válečných lodí.

Článek 107 se zabývá správními soudy. Článek 108 potom hovoří o Státním soudním dvoru pro Německou říši. Ten byl založen a začal fungovat až roku 1921. Rozhodoval podle článku 59 o žalobách proti prezidentovi, říšskému kancléři a říšským ministrům.

4.6. Základní práva a povinnosti

Část týkající se základních práv Výmarské ústavy může být pokládána za svědectví vážného a vysoce etického úsilí o spravedlivé sociální uspořádání.²⁶ Tuto oblast upravuje druhá část ústavy. Její kapitoly byly vyjmenovány již výše a nyní se je pokusím detailněji rozebrat.

Jednotlivec (Die Einzelperson), čl. 109-118

Článek 109 zaručuje zásadu rovnosti před zákonem, dává ženám a mužům rovnoprávné postavení a přiznává jim stejná občanská práva a povinnosti. Šlechtické tituly již neposkytují veřejnoprávní výhody, ale ani nejsou

²⁶ srov. Scheyhing, R. 1968. Deutsche Verfassungsgeschichte der Neuzeit, Köln, str. 225

příčinou nějakého znevýhodňování, jako tomu bylo v minulosti. Tyto tituly jsou ponechány pouze jakou součástí jména a jejich další udělování je zakázáno. Německý občan nesmí, podle ústavy, nadále přijímat tituly od zahraničních vlád.

Článek 110 zakotvuje, že nabytí a pozbytí říšské státní příslušnosti a státní příslušnosti zemské bude v pravomoci běžných zákonů, přičemž dodává, že každý občan jednotlivé země je zároveň občanem Říše a jsou mu v každé spolkové zemi přiznána stejná práva a povinnosti, která mají samotní příslušníci dané země.

Volný pohyb osob, svoboda pohybu a povolání jsou zakotveny v článku 111. Práva, stanovená v tomto článku, mohou být omezena pouze říšským zákonem. Každý občan má nárok usadit se a žít kdekoli na území Říše a může zde vlastnit pozemky a svobodně si vybrat povolání a to také vykonávat. Samozřejmě, že každý má právo rozhodnout se odejít do ciziny. Stát ovšem nesmí vydat svého státního příslušníka k trestnímu stíhání do jiného státu.

Menšiny, hovořící jiným, než německým jazykem, jsou chráněny ústavou v tom smyslu, že je jim přiznáno právo užívat svůj mateřský jazyk ve školách nebo při styku s úřady a zároveň je jim zaručeno právo na jejich národní vývoj.

Další zásadou, kterou ústava zaručuje, je nedotknutelnost osobní svobody jednotlivce. Ta může být omezena výhradně na základě zákona. Osoby, jejichž osobní svoboda byla odejmuta mají nárok na to, aby byli informováni z jakých důvodů se tak stalo a také který úřad tak učinil, a to nejpozději následujícího dne po omezení osobní svobody. Ten, jemuž se tak stalo má právo vznést proti takovému konání námitku.

Zásada nedotknutelnosti obydlí a svobody jednání, článek 115, vylučuje reciprocitu zákona, to znamená, že jednotlivec může být trestán pouze za skutek, který jako trestný, v době jeho spáchání, označoval zákon.

Poslední dva články této části se zabývají úpravou listovního tajemství a zákazu cenzury.

Společenské soužití (Das Gemeinschaftsleben), čl. 119-134

Zde je věnován velký prostor rodině a manželství. Tyto instituty požívají ústavněprávní ochrany. Stát podporuje rodiny, manžele, jako rovnoprávné subjekty, a dále výchovu dětí a jejich ochranu.

V této části ústavy je upraveno také svoboda shromažďovací, kdy se všichni občané mají právo pokojně shromažďovat, a to bez ohlášení či jiného zvláštního povolení. Je zde zaručeno i právo spolčovací, kdy má každý Němec právo vytvářet spolky, pokud ty neodporují zákonům. Německým občanům je zaručeno svobodné volební právo a volební tajemství a petiční právo.

Obce mají právo na výkon samosprávy. Úředníci potom právo vykonávat jakýkoli post, pokud vyhovují svými odbornými znalostmi. To znamená, že toto právo není nadále upíráno ženám.

Náboženství a náboženské spolky (Religion und Religionsgesellschaften), čl. 135-141

Výmarská ústava zakotvuje svobodu náboženského vyznání a smýšlení. Tuto svobodu stát chrání, stejně jako svobodu na nerušený výkon náboženských obřadů. Politická práva, občanská práva, právo na práci či výkon funkce v některém úřadě nesmí být podmíněn ani omezen náboženskými otázkami či vírou. Nikdo nesmí být

nucen k tomu, aby se účastnil nějakých náboženských obřadů, slavností či tradic a nesmí být nucen, aby veřejně přiznal své náboženské smýšlení.

Článek 137 zakotvuje, že Říše nemá žádné státní náboženství, a dává možnost vytvářet různé náboženské spolky, sdružovat se v nich a samostatně spravovat záležitosti těchto spolků.

Vzdělávání a školství (Bildung und Schule), čl. 142-150

Stát zaručuje ochranu a podporu umění, vědě a vzdělávání. Vzdělávání se uskutečňuje ve školských zařízeních, což jsou veřejnoprávní instituce a jsou zřizovány ve spolupráci říše, zemí a obcí. Učitelé mají postavení státních úředníků. Povinná školní docházka trvá 8 let.

Co se týká soukromých škol, musí být jejich založení povoleno státem. Školy mají povinnost vést děti k dodržování morálních hodnot, ke snaze dosáhnout co nejlepších výsledků ať již v profesním, tak osobním životě, k občanskému cítění a cítění míru mezi národy. Každý student dostal po skončení povinné školní docházky kopii ústavy.

Hospodářský život (Das Wirtschaftsleben), čl. 151-165

Hospodářský život musí odpovídat zásadám spravedlnosti a důstojného života. Tato část ústavy zakazuje lichvu a zaručuje smluvní svobodu. Trochu jinak se pohlíží na vlastnictví, kdy už to není jen právo vlastníka věc vlastnit a zacházet s ní, jakkoliv uzná za vhodné, ale toto vlastnictví také zavazuje. Vlastníkovi vznikají povinnosti přímo ze zákona a jeho užívání by mělo být k všeobecnému blahu.

Dále se zde pojednává o zásadách pro rozdělování a využívání půdy, povinnost jednotného pracovního práva a možnosti zespolečenštění určitých podniků.

Na závěr se tato kapitola zabývá zaměstnanci a dělníky a uděluje jim právo vytvářet rady pracujících k ochraně svých práv a prosazování zájmů.

5. Výmarská republika v letech 1930 – 1933

5.1. Smlouva z Versailles

Po skončení první světové války došlo k zásadní události, která ovlivnila následující roky německého národa. Jednalo se o podpis Versailleské smlouvy, neboli Versailleského diktátu, jak jí přezdívali lidé.

Po skončení války zasedala Pařížská mírová konference, které se účastnilo 32 zemí a předsedal jí francouzský ministerský předseda Clemenceau. Na konferenci byly přizvány pouze vítězné státy a ačkoliv se o nich jednalo, neměli poražené státy možnost vyjádření svých postojů a připomínek, než písemnými prohlášeními.

Tento dokument dával také najevo vztah vítězných mocností k Německu a tím i jeho budoucí postavení. Například Francie požadovala co největší možné oslabení Německa.

Dne 15. června 1919 stanovily vítězné státy Německu ultimátum pro podepsání smlouvy. Pokud by se tak nestalo, hrozili obnovením války a vojenským obsazením Německa. Toto ultimátum samozřejmě vyvolalo bouři hádek a diskuzí. Nakonec se vláda, pod vedením Scheidemanna, rozhodla smlouvu nepodepsat a označila ji za nepřijatelnou. Den poté vláda odstoupila a Říšský sněm dne 22. června schválil podpis smlouvy, kdy 237 poslanců hlasovalo pro a 138 proti. Smlouva byla konečně podepsána 28. června 1919 členy nové Bauerovy vlády, a to ministry Hermanem Müllerem, členem SPD, a Hansem Bellem z politické strany Centrum. Tento podpis vyvolal hlasitou kritiku z pravicových stran. Německo se sice nerozpadlo, jako Habsburská monarchie, ale muselo přistoupit na řadu tvrdých opatření a ztrátu svého postavení mezi ostatními státy.

Z dnešního hlediska ale Versailleská smlouva nebyla diktátem, jak to o ní tvrdili němečtí občané, uznává se sice, že podmínky smlouvy představovaly pro mladou demokracii mimořádné zatížení, zvláště když její politici odjížděli do Versailles s vírou v porozumění mezi národy, které stanovil jako východisko jednání americký prezident Wilson, na druhé straně však Německá říše byla v podstatě ve své struktuře zachována a v relativně krátké době, během Stresemannovy éry, mohla opět zaujmout postavení evropské velmoci.²⁷

5.2. Podmínky mírové smlouvy

Podmínky, jež nastolila smlouva z Versailles, byly pro Německo poněkud tvrdé. Co se týká územních ztrát a referend, byla uznána nezávislost Rakouska, Československa a Polska. Došlo k odstoupení oblastí Eupen a Malmedy, které připadly Belgii, oblasti Poznańska, Pomořanska a západního Pruska musely být předány Polsku, Memel přešel pod francouzskou správu. Město Gdaňsk se stalo svobodným a patřilo pod správu Spolku národů, Hlučínsko připadlo Československu. Sársko se stalo autonomní oblastí a bylo předáno na 15 let správě Spolku národů, jeho doly připadly Francii. Levý břeh Rýna měl být okupován minimálně na dobu 15 let spojeneckými vojsky. Pásmo 50km východně od Rýna bylo demilitarizováno. Dále Alsasko-Lotrinsko se vrátilo pod pravomoc Francie. Na základě referenda připadla severní část Šleswicka Dánsku a jižní část zůstala říši. Německo bylo nuceno vzdát se svých kolonií a zámořského vlastnictví půdy. Německo těmito úpravami ztratilo území o rozloze skoro 70 000km² a desetinu svého obyvatelstva.

²⁷ srov. Müller, H., Krieger, K. F., Vollrath, H. 1995. Dějiny Německa. Praha: Nakladatelství lidových novin, str. 240

Značné změny byly provedeny ve vojenské oblasti. Ve smlouvě byla zakotvena demilitarizovaná zóna levého břehu Rýna. Počet vojáků říšské armády byl redukován na 100 000, z toho 4 000 důstojníků. Počet mužů námořních sil nesměl překročit 15 000. Všeobecná branná povinnost byla smlouvou zakázána. Německu bylo zakázáno držení těžkých zbraní a byl omezen i počet válečných lodí.

Velmi zásadní byla ztráta dopravních prostředků, které bylo Německo nuceno odevzdat spojencům²⁸.

Další důležitou kapitolou byly válečné reparace. Německu byly stanoveny věcné reparace jako stroje či průmyslová zařízení a dále byla stanovena první splátka ve výši 20 miliard říšských marek. Celková částka, kterou muselo Německo zaplatit, činila 132 miliard marek ve zlatě. V podstatě na sebe mělo vzít zaplacení veškerých škod, které vítězným státům kvůli válce vznikly.

Ustanovení článku 231 smlouvy, vzbudilo velikou vlnu nevole a v občanech zanechalo pocit pokoření. Prohlašovalo se zde, že Německo je jediným viníkem války. Znělo následovně: *Spojenecké a přidružené vlády vyhlásují a Německo uznává, že Německo a jeho spojenci zodpovídají jako původci za všechny ztráty a škody, které utrpěly spojenecké a přidružené vlády a jejich státní příslušníci v důsledku válečného konfliktu, vyvolaného útokem Německa a jeho spojenců.*²⁹

5.3. Kappův puč

Období po podpisu Versailleské mírové smlouvy jsou považována za léta neklidu, kdy docházelo k povstáním a různým pučům. Jak pravicové, tak i levicové politické

²⁸ jednalo se o 5 000 lokomotiv, 150 000 železničních vagónů, 5 000 nákladních automobilů, 90% námořního loďstva

²⁹ srov. Müller, H., Krieger, K. F., Vollrath, H. 1995. Dějiny Německa. Praha: Nakladatelství lidových novin, str. 240

strany byly nespokojeny s vývojem a snažily se různými převraty o zánik nově vzniklé republiky. Roku 1919 se pravicové kruhy spolu s jednotkami Freikorps spojili v Národní shromáždění. Jejich cílem bylo svrhnout vládu a plánovali zřízení vojenské diktatury. V čele tohoto hnutí stál generál von Lüttwitz či člen DNVP Wolfgang Kapp³⁰. Vláda chtěla dostát závazkům, ke kterým se zavázala ve Versailleské smlouvě, to znamená zredukovat počet vojáků své armády. Celkem mělo být propuštěno přibližně 300 000 vojáků, mezi nimiž samozřejmě byly i členové Freikorps. To ale důstojníci a vojáci odmítali a ve strachu o svou další budoucnost se tomuto nařízení vzepřeli. Generál Lüttwitz žádal osobně prezidenta Eberta, aby nerozpouštěl sbory Freikorps, žádal též, aby byl jmenován vrchním velitelem armády a nakonec chtěl vyhlášení nových říšských voleb. *Dne 13. března 1920 obsadily vojenské jednotky pod vedením generála Lüttwitze berlínskou vládní čtvrť.*³¹

Říše se snažila povstání zlikvidovat. Ministr obrany Noske vytvořil plán, jak zaútočit na povstalce, jenže problém byl, že říšská armáda nechtěla bojovat proti těm, kteří ještě donedávna byli jejími členy. Tehdy prezident a vláda uprchli z Berlína do Stuttgartu. Wolfgang Kapp prohlásil vládu za odejitou a sám sebe za nového říšského kancléře a předsedu pruské vlády.

Německý národ se ale proti povstalcům vzbouřil, Kappa jako kancléře nepřijal a odbory vyhlásily generální stávku. Stávky se zúčastnilo asi 12 milionů lidí. V Porúří byly vytvořeny tzv. jednotky Rudé rúrské armády. Na základě vývoje situací, si Kapp

³⁰ W. Kapp – prezident zemědělské komory ve Východním Prusku, v roce 1917 spoluzaložil Německou vlasteneckou stranu

³¹ srov. Müller, H., Krieger, K. F., Vollrath, H. 1995. Dějiny Německa. Praha: Nakladatelství lidových novin, str. 241

uvědomil, že již nemá naději na vítězství a uprchl do ciziny.

Boje v Porúří tím ale neutichly a musely být potlačeny říšskou armádou. Po vyjednávání odborářů s vládou byl odvolán ze své funkce Noske, pučisté byli potrestáni a novým říšským kancléřem se stal Hermann Müller.

5.4. Rapallo

Kolem roku 1921 se v Německu začaly projevovat snahy ke sblížení se s východním Ruskem. V Rapallu se sešli zástupci ruské a německé strany, za účelem vyjednávání, které mělo oba tyto státy sblížit. Roku 1921 byla těmito státy uzavřena smlouva o vzájemném obchodu, tím byly obnoveny diplomatické styky a 16. dubna 1922 podepsaly tzv. Smlouvu z Rapalla.

Jejího projednávání a vzájemného podpisu se účastnili říšský kancléř Wirth, německý ministr zahraničních věcí Rathenau a za ruskou stranu to byl ministr zahraničních věcí Čičerin. Jak Rusko, tak i Německo se vzdalo finančních náhrad za vzniklé válečné škody. Dohodli se také na vojenské spolupráci. Francie se začala obávat tohoto spojení, ačkoliv Německo ujišťovalo ostatní mocnosti, že tato dohoda není vytvořena k nepřátelským akcím.

5.5. Obsazení Porúří

Německo se začalo ocitát v krizové situaci a nebylo schopno plnit svoje reparační povinnosti. Roku 1922 nebyly Německem uskutečněny dodávky uhlí a dřeva a této situace ihned využil francouzský ministerský předseda Raymond Poincaré. 9. ledna 1923 nechal oblast Porúří obsadit 60 tisíci francouzskými a belgickými vojáky.

Můžeme říct, že mu tato situace přišla vhod, protože po podepsání Smlouvy z Rapalla mu šlo o to, aby co nejvíce oslabil Německou říši.

Proti tomuto obsazení se silně ohradila říšská vláda, prohlásila ho za protiprávní, zastavila reparační platby Francii a Belgii a vyzvala obyvatele k pasivnímu odporu, tzn. politiku občanské neposlušnosti. Docházelo ke stávkám, odpírání poslušnosti a spolupráce atd. Podporou obyvatel v Porúří se ovšem rapidně zhoršila ekonomická situace Německa a inflace byla čím dál tím vyšší. Hodnota marky rychle klesala, a proto byl říšskou vládou pod vedením Gustava Stresemanna odpor 26. září ukončen.

Krise však Německo finančně zcela vyčerpala. Inflace již byla neudržitelná. *Měl-li americký dolar v červenci 1914 hodnotu 4,20 marky a v červenci 1919 14 marek, muselo se v lednu 1922 platit za jeden dolar již 191,80 marek. V lednu 1923 stál dolar 17 972 marek. V srpnu 1923 znamenala marka další pád na 4 620 455 marek za dolar a inflační růst se zastavil 15. listopadu 1923 na poměru 1 dolar za 4,2 bilionů marek.*³²

5.6. Puč Adolfa Hitlera

Velmi napjatá situace panovala i v Bavorsku. Bavorská vláda se dostala roku 1923 do konfliktu s říšskou vládou, neboť usilovala o samostatnost s pravicovou diktaturou. V Bavorsku významně politicky posílila a získala vliv Národně socialistická německá dělnická strana³³ tehdy již v čele s Adolfem

³² srov. Müller, H., Krieger, K. F., Vollrath, H. 1995. Dějiny Německa. Praha: Nakladatelství lidových novin, str. 245

³³ Srov. <http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/524825-nacionalne-socialisticka-nemecka-delnicka-strana>: Národně socialistická německá dělnická strana (německy: NSDAP, Nationalsozialistische

Hitlerem. Ten se pokusil využít situaci, když bavorská vláda vyhlásila v zemi výjimečný stav, a přesvědčit vládu, aby oficiálně vystoupila proti říšské vládě. Večer 8. listopadu roku 1923 nechal jednotkami SA a Jungssturmu obklíčit Měšťanský pivovar v Mnichově, ve kterém se konala veřejná schůze separatisticky orientovaných politiků. Dále podle plánu měly být obsazeny městské kasárny, ale to se nepovedlo. Následujícího dne došlo k pochodu na Berlín, který vedl Adolf Hitler spolu s generálem Ludendorffem. Ten byl ale bavorskou policií zastaven a rozehrán. Adolf Hitler byl zatčen a odsouzen k 5. letům vězení. Z toho byl však předčasně propuštěn.

5.6. Další politický vývoj

5.6.1. Dawesův plán

Po ukončení pasivního odporu v Porúří, se na nátlak USA a Velké Británie začalo jednat o nových řešení pro placení válečných reparačí. Byla vytvořena mezinárodní odborná komise pod vedením finančního experta Charlese Dawese³⁴. Jejím hlavním cílem bylo oživení německého hospodářství, bral ale také ohledy na hospodářskou situaci Německa a jeho možnosti. Tento plán byl schválen 30. srpna 1924.

Ročně mělo Německo zaplatit jednu miliardu Říšských marek, po pěti letech to bylo 2,5 miliardy. Jako pomoc německému hospodářství byla poskytnuta půjčka ve výši 800 milionů zlatých marek. Německá centrální banka byla pod mezinárodní kontrolou. Díky Dawesovu plánu bylo

Deutsche Arbeiterpartei) vznikla 24. února 1920 přejmenováním Německé dělnické strany (německy: *DAP, Deutsche Arbeiterpartei*). Její členové se nazývali nacisté (spojení/zkratka slov národní a socialistické).

³⁴ Charles Gates Dawes (27. srpen 1865, Marietta, Ohio, USA - 23. dubna 1951, Evanston, Illinois, USA) byl americký politik a bankéř

Německo schopno v období let 1924 - 1929 platit své reparační povinnosti.

5.6.2. Youngův plán

Nový koncept válečných reparací, který nahradil Dawesův plán, byl vytvořen v Paříži v roce 1929 pod vedením amerického finančníka Owena Younga³⁵. Roční splátky, které stanovil Dawesův plán, nebylo možné na Německu vymáhat. V tomto tzv. Youngovu plánu byla celková suma reparací stanovena na 112 miliard říšských marek (což vycházelo na 2 miliardy ročně) a splácet mělo Německo až do roku 1988.

Díky Youngovu plánu bylo roku 1930 vyklizeno Porýní. Říšská vláda a hlavně ministr zahraničí Stresemann velmi podporovali tento plán, naproti tomu radikální NSDAP ho silně kritizovala a rozpoutala proti němu útočnou kampaň. Youngův plán byl přesto schválen 12. března 1930.

5.6.3. Paul von Hindenburg

Roku 1925 zemřel prezident Friedrich Ebert a na jeho místo byl zvolen Paul von Hindenburg³⁶. Ve druhém kole voleb dne 26. dubna 1925 zvítězil proti svému soupeři, členu politické strany Centrum, Wilhelmu Marxovi. Ve skutečnosti neměl Hindenburg žádný zájem kandidovat na jakoukoliv veřejnou funkci. Byl to zastánce monarchie a panoval názor, že na tuto funkci svými schopnostmi nestačí. *Hindenburgova osobnost*

³⁵ Owen D. Young (27. října, 1874-1962) byl americký obchodník, právník a diplomat

³⁶ celým jménem Paul Ludwig Hans Anton von Beneckendorff und von Hindenburg, (2. října 1847 – 2. srpna 1934) byl německý polní maršálek, významná osobnost 1. světové války

reprezentovala kontinuitu s německým císařstvím, obdobím největší moci a slávy národa.³⁷

Roku 1930 jmenoval sám, bez spolupráce parlamentu říšského kancléře Heinricha Brüninga, což byl první krok k prezidentskému systému vlády.

³⁷ srov. Bílý, J. a kol. 1990. Moderní dějiny státu a práva. Brno: Právnická fakulta, Masarykova univerzita, str. 31

6. Likvidace systému Výmarské republiky

6.1. Hospodářská krize

Období mezi lety 1923 a 1929 je považováno za období stabilní a klidné. Hospodářská situace Německa se velmi zlepšila stejně jako jeho konkurenceschopnost a produktivita. Spojené státy, které po válce financovaly Evropu včetně Německa, zažívaly ekonomický rozmach. *Hospodářský rozkvět však vedl k nadměrným investicím a nákupům akcií. Když v říjnu 1929 vyšel najevo celkový rozsah nadprodukce a mnoho akcií začalo být prodáváno, klesly rapidně kursy.*³⁸ To způsobilo dne 25. října 1929 zhroucení americké burzy, označované jako „černý pátek“.

Kvůli poklesům amerických úvěrů, které se podílely na financování hospodářské obnovy Evropy a nestabilní politické situaci, se začala hroutit ekonomika Německa. Hlavně opoziční strany obviňovaly z této hospodářské krize Müllеровu vládu a politické strany vládu podporující. Německo zažívalo krizi, krachujících podniků přibývalo, počet nezaměstnaných vzrostl až na 6 milionů v roce 1933.

Nespokojení, propuštění či chudí lidé začali davově vstupovat do opozičních stran. Jejich voličská základna se rychle rozrůstala a při Říšských volbách v roce 1930 zaznamenali nacionální socialisté obrovský úspěch, když získali 107 mandátů, tedy o 105 více. Prezident Hindenburg na tuto situaci reagoval jmenováním nového říšského kancléře Heinricha Brüninga³⁹.

³⁸ srov. Müller, H., Krieger, K. F., Vollrath, H. 1995. Dějiny Německa. Praha: Nakladatelství lidových novin, str. 256

³⁹ Heinrich Brüning : narodil se 26. listopadu 1885 v Münsteru a zemřel 30. března 1970 v USA, kam později emigroval

6.2. Vzestup NSDAP a konec výmarské demokracie

Veliký úspěch zaznamenala NSDAP ve volbách do Říšského sněmu v roce 1930, kdy získala 18,3% hlasů a tím se stala druhou nejsilnější stranou hned po SPD. V roce 1932 NSDAP volby již vyhrála zcela. Tento nárůst popularity byl zapříčiněn velkou hospodářskou krizí, kterou národní socialisté využily ke své propagandě a podněcování proti vládě.

Roku 1932 se konaly volby říšského prezidenta. Jak už bylo řečeno, zvítězil s nevýraznou většinou maršál Hindenburg.

Po neúspěšném puči se Adolf Hitler rozhodl chopit se moci legitimní cestou. Měl podporu představitelů konzervativních politických kruhů. Průmyslníci a latifundisté za této situace vyzvali ve své petici z 19. listopadu 1932 prezidenta Hindenburga, aby Hitlera jmenoval říšským kancléřem. Hindenburg, který s politikou Adolfa Hitlera a ani jeho jmenováním nesouhlasil, jmenoval do čela kabinetu Schleichera, ale velké průmyslové a finanční skupiny svoji podporu tomuto kabinetu nevyslovily. Proto 30. ledna 1933 prezident Hindenburg jmenoval říšským kancléřem Adolfa Hitlera.

V Hitlerově vládě tvořili převážnou část nacionální konzervativci. Velením říšské armády byl pověřen generál Blomberg⁴⁰, ministrem hospodářství byl Hugenberg⁴¹, ministrem zahraničních věcí Konstantin von Neurath⁴² a vícekancléřem se stal Franz von Papen⁴³.

⁴⁰ generál Werner von Blomberg narozen 2.9.1878 , zemřel 14.3.1946, německý nacistický vojenský činitel

⁴¹ Alfred Hugenberg narozen 19. června 1865 v Hannoveru, zemřel 12. března 1951 v Kükenbruchu. Byl německým nacionalistickým a konzervativním politikem a podnikatelem.

⁴² Konstantin von Neurath narozen 2. února 1873 Kleinglattbach, zemřel 14. srpna 1956. Byl německým politikem a diplomatem, který v letech 1932 - 1938 zastával funkci ministra zahraničních věcí a

27. února 1933 nacisté zapálili budovu říšského sněmu. Vinu ovšem svalili na komunisty a na základě této události byl podle článku 48 ústavy vydán první prezidentský dekret – „Nařízení říšského prezidenta o ochraně lidu a státu“, který se dotýkal občanských a politických práv. Tento dekret také nově zaváděl trest smrti u zločinů proti bezpečnosti státu a přinesl zásadní změny do německého politického systému. Omezoval zejména osobní svobodu, svobodu tisku, poštovní tajemství atd.

Ve volbách roku 1933 NSDAP získala 44% hlasů, zcela ovládla politickou sféru a 24. března byl vydán tzv. zmocňovací zákon, který je často v literatuře považován za konec Výmarské ústavy. Ta nebyla ve skutečnosti nikdy oficiálně zrušena, ale instituty v ní zakotvené zcela změnilý svůj charakter, působnost a pravomoci. Tento zákon byl schválen velkou většinou 444 poslanců, 94 poslanců bylo proti. Zmocňovací zákon otevřel cestu diktatuře. *Přijetí zákona znamenalo konec systému Výmarské republiky, třebaže formálně její ústava zrušena nebyla.*⁴⁴

Dalším zákonem, který směřoval k potlačení demokratického zřízení, byl zákon o sjednocení zemí a říše, kdy byla zcela omezena povinnost dodržovat ústavy jednotlivých zemí a ty mohly plnit zákonodárnou činnost podle svého uvážení.

Zmocňovací zákon přenesl veškerá práva na Adolfa Hitlera, který se tím pádem stal neomezeným vládcem. V roce 1933 byl vydán zákon, který zakazoval jiné

v letech 1939 - 1941 funkci říšského protektora v Protektorátu Čechy a Morava.

⁴³ Celým jménem Franz Joseph Hermann Michael Maria von Papen (29. října 1879 – 2. května 1969) byl německý křesťansky orientovaný politik a diplomat, v rané fázi své politické kariéry spojený s katolickou stranou Zentrum.

⁴⁴ srov. Bílý, J. a kol. 1990. Moderní dějiny státu a práva. Brno: Právnická fakulta, Masarykova univerzita, str. 33

politické strany než NSDAP a tím byl zcela odstraněn parlamentní systém vlády.

7. Závěr

Jaký měla tedy ústava vliv na vývoj Výmarské republiky? Co způsobilo její zánik a nástup diktátora Adolfa Hitlera?

*Odkaz mírové konference nesplnil očekávání organizátorů. Německo bylo vážně raněno, ale neusmířeno. Nezralá Německá republika byla nesmírně křehká.*⁴⁵ Výmarská republika prošla řadou krizových situací.

Vina za prohru ve válce byla přisuzována výmarské vládě a novým politickým stranám a byl vytvořen mýtus a dýce vražené do zad Německu. To přispělo k rozšiřování radikálních názorů.

Ústava jako taková nebyla zcela bezchybná. Nešťastným řešením byl poměrný volební systém, kdy neexistovala žádná omezovací klauzule pro vstup politických stran do sněmu. To samozřejmě politickým stranám vyhovovalo, ovšem zastoupení všech existujících politických stran způsobilo roztříštěnost politického spektra. V důsledku toho nebylo prakticky možné vytvořit většinovou vládu.

Dalším nepříznivým činitelem bylo velmi silné postavení říšského prezidenta, který na základě článků 25 a 48 mohl vládnout v podstatě neomezeně. Toto potlačení demokratického systému se projevilo zejména za vlády prezidenta Hindenburga. I za prezidentsví Edberta bylo ustanovení článku 48 ústavy využíváno, ale bylo to spíše v souvislosti s upevněním politické moci a posílením republiky. Posléze ho ale začalo být využíváno pro urychlení legislativního procesu bez zvláštních důvodů.

⁴⁵ srov. Davies, N.: Evropa. 2005. dějiny jednoho kontinentu, Praha: Obzor, str. 955

Ani justice nebyla nestranná a rozhodovala výrazně ve prospěch pravicových hnutí a stran. Ovšem konec Výmarské ústavy a rozpad Výmarské republiky způsobilo více aspektů, než jen konstituční nedokonalosti a chyby. Navíc německý národ sám v tuto ústavu nevěřil, neměl k ní důvěru a nepodporoval její demokratické cíle, což jí značně stěžovalo její pozici a působení.

Velikou roli hrála tíživá finanční situace Německa, následná inflace a také hospodářská krize. Tyto okolnosti podnítily řadu Němců k podpoře či dokonce aktivní činnosti v radikálních politických stranách. Hospodářská krize v roce 1930 byla zřejmě jednou z nejvýznamnějších příčin neúspěchu Výmarské republiky.

8. Literatura

1. Adamová, K., Křížovský, L., Šouša, J. 2001. Politologický slovník. 1. vyd., Praha: C.H. Beck.
2. Apelt, W. 1946. Geschichte der Weimarer Verfassung. BRD, München.
3. Bílý, J. a kol. 1990. Moderní dějiny státu a práva. Brno: Právnická fakulta, Masarykova univerzita.
4. Bogdan, H. 1999. Historie de l'Allemagne de la germanie a nos jours, Paris: Perrin.
5. Čapek, V., Pátek, J., Zwettler, O. 1994. Světové dějiny II: díl druhý: Dějiny lidských civilizací od poloviny 17. století po současnost. 1. vyd., Praha: Fortuna.
6. Čornej P., Bělina, P. a kol. 2002. Dějiny evropské civilizace. Praha: Paseka.
7. Davies, N.: Evropa. 2005. dějiny jednoho kontinentu, Praha: Obzor.
8. Fenske, H. 1993. Deutsche Verfassungsgeschichte: vom Norddeutschen Bund bis Heute, Berlin: Broschier.
9. Fiala, P., Rožňák, P., Schubert, K. a kol. 1994. Politický systém Spolkové republiky Německo. 1. vyd., Brno: Masarykova univerzita v Brně, Právnická fakulta.
10. Gay, P. 1993. Le succide d'une republique weimar 1918-1933, Levy: Callemnan
11. Harold, J. 1988. Detschland in der Weltwirtschaftskrise 1924 bis 1936. Stuttgart: Dt. Verlang's Anstalt.
12. Krüger, P. 2002. Aussenpolitik der Wiemarer Republik 1918 - 1933. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
13. Mann, G. 1993. Dějiny Německa 1919 - 1945. 1.vyd., Praha: Československý spispovatel.
14. Moravcová, D., Bělina, P. 1998. Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914 - 1941. 2.vyd., Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku.
15. Moravcová, D. 2006. Výmarská republika. 1.vyd., Praha: Karolinum.
16. Müller, H. a kol. 2004. Dějiny Německa. 2.vyd., Praha: nakl. Lidové noviny.
17. Müller, H., Krieger, K. F., Vollrath, H. 1995. Dějiny Německa. Praha: Nakladatelství lidových novin.
18. Neumann, S. 1986. Die Parteien der Weimarer Republik. Stuttgart: Kohlhammer.
19. Ort, A. 2000. Evropa 20. století. 1. vyd., Praha: Artista.
20. Overesch, M. 1982. Die Weimarer Republik. Düsseldorf: Droste.
21. Peukrt, D. 1993. The Weimar Republic. London: Penguin Press.
22. Scheyhing, R. 1968. Deutsche Verfassungsgeschichte der Neuzeit, Köln.

23. Stellner, F. 1995. Poslední německý císař: z německých dějin v epoše Viléma II. 1.vyd., Praha: Panevropa.
24. Streisand, J. 1974. Německé dějiny. 1.vyd., Praha: Svoboda.
25. Vojáček, L., Schelle K. a kol. 1999. Právní dějiny 2, Státy západní Evropy a USA. Brno: Masarykova univerzita.
26. Krochow von, Ch.: Les allemands du XXe siecle 1890-1990, Hachette 1990
27. další zdroje:
 - a. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Freikorps>;
 - b. <http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/524825-nacionalne-socialisticka-nemecka-delnicka-strana>;
 - c. http://www.bundestag.de/geschichte/infoblatt/parteien_weimarer_republik.pdf;
 - d. <http://hypo.ge-dip.etat-ge.ch/www/cliotexte/html/republique.de.weimar.html>